

વલ્લભાખ્ય:

વલ્લભ જેનું નામ એવા શ્રી આચાર્યજી છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી અગ્નિ સ્વરૂપ હોવાથી તેજસ્વી સ્વભાવવાળા છે. છતાં આપ સ્વકીયજનો ઉપર અતિ શિતળ વાચનયુક્ત અમૃતદષ્ટિ કરવાવાળા છે. અને તેથી સર્વકાળમાં સર્વને પ્રિય છે. અને તેથી જ આપનું નામ વલ્લભ અર્થાત્ પ્રિય છે.

રૂપં તત્ ત્રિતયાત્મકં પરમભિધેય સદા વલ્લભમ્
નિત્યલીલામાં પણ આપનું નામ વલ્લભ જ છે.

"સિંચત વચન સુધાકર સેવક, મારગ રિપુ દાહે
વચનાનલ."

આપશ્રીમાં અગ્નિ સ્વરૂપ અને પ્રિય સ્વરૂપ બન્નેની સ્થિતિ સદા વિદ્યમાન હોવાથી બન્ને વિરૂદ્ધ ગુણો એક સાથે રહે છે એજ આપના વિરૂદ્ધર્માશ્રયનું લક્ષણ છે.

માધવભટ્ટ કાશ્મીરી જ્યારે પોતાના ગુરુ નિમ્બાર્કાચાર્ય કેશવભટ્ટ સાથે વૃંદાવનમાં શ્રી આચાર્યજીની કથા સાંભળવા આવ્યા ત્યારે આપશ્રીએ માધવ ભટ્ટને અત્યંત મનોહર પ્રિય સ્વરૂપનાં દર્શન આપ્યાં, કેશવભટ્ટની આજ્ઞાથી માધવ ભટ્ટ શ્રી આચાર્યજી પાસે જ આજીવન રહ્યા.

આ નામ "શ્રી-ધર્મ" સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

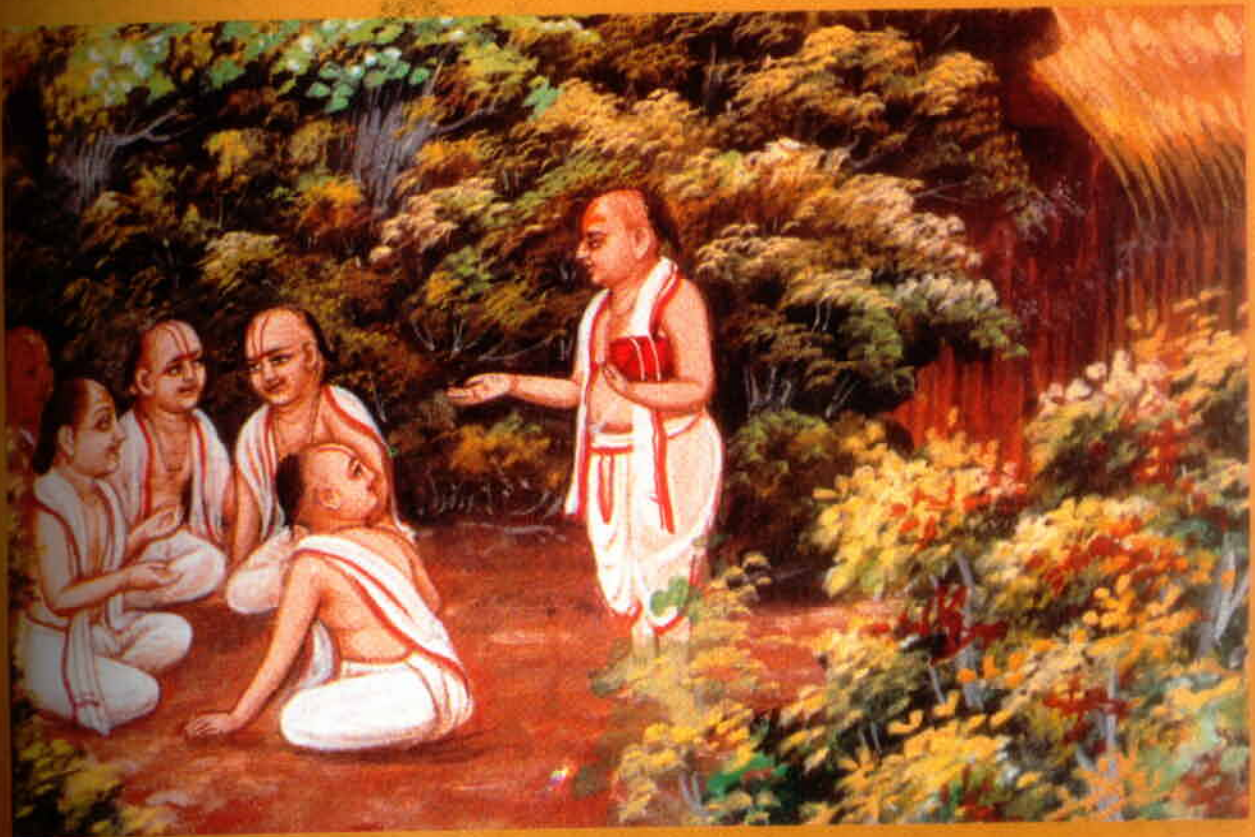
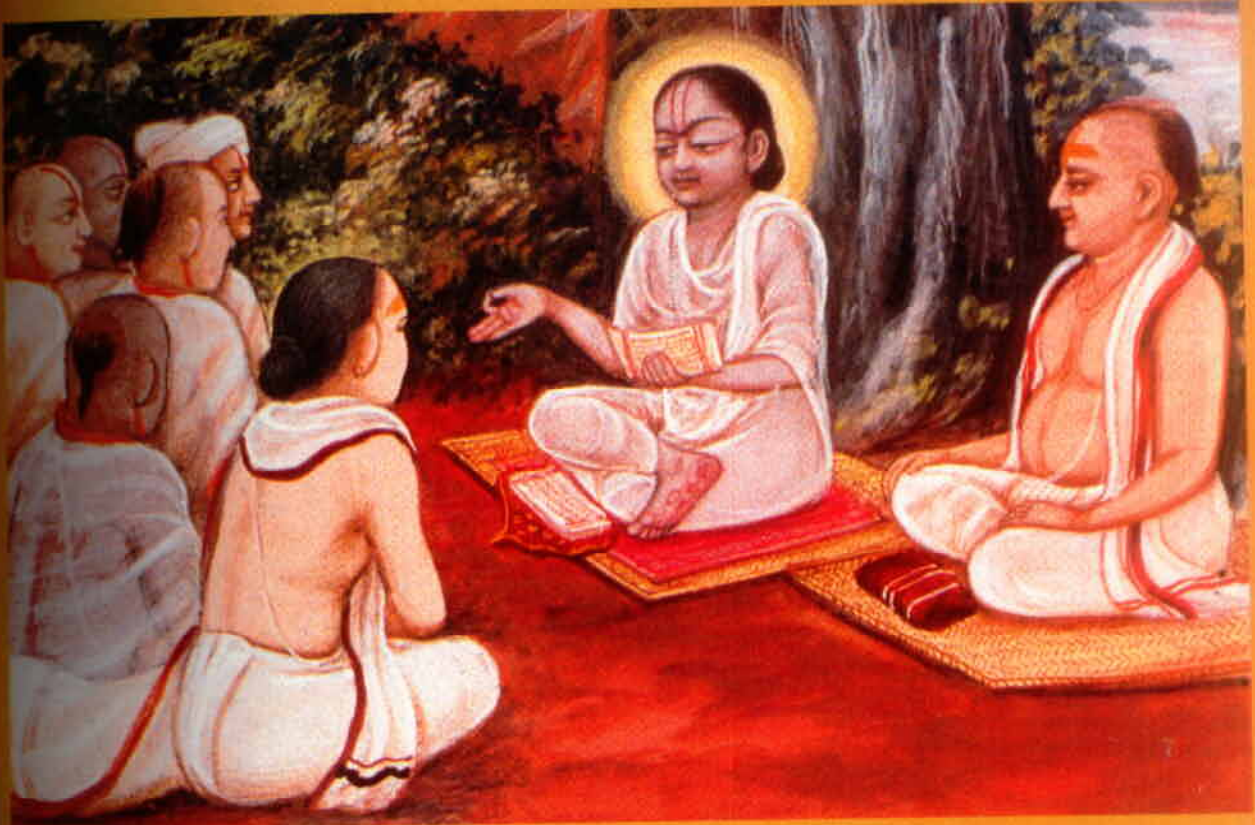
વૃંદાવનમાં કેશવભટ્ટ તથા તેમના શિષ્ય માધવભટ્ટ શ્રી આચાર્યજીની કથા સાંભળે છે.

નામ-સંગતિ

આવા વિરૂદ્ધ ધર્માશ્રયવાળા શ્રી આચાર્યજીનું સ્વરૂપ કેવું છે ? જણાવવા સદ્ગુપ્ત: નામનો પ્રકાશ કરે છે.

श्री सर्वोत्तम

वल्लभाख्याय नमः

॥ २२ ॥

संदुपाय नमः

“સદ્રૂપઃ”

શ્રીઆચાર્યજી સુંદર રૂપસુંદર રૂપવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

આપશ્રી સત્ અર્થાત્ સુંદર સ્વરૂપ વાળા છે. સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપવાળા ભગવાનનું ‘સત્’ સ્વરૂપ પણ આપ છે. આપનો શ્રીવિગ્રહ એટલે દશ્યમાન દેહ લૌકિક પંચભૂતોથી બનેલો નથી, પરંતુ સત્ અર્થાત્ અલૌકિક પંચભૂતોનો છે. લૌકિક પંચભૂત કાર્યરૂપ હોય છે. જ્યારે અલૌકિક પંચભૂત કારણરૂપ હોય તો શ્રી આચાર્યજીનું આ સત્ રૂપ, -કારણરૂપ-અલૌકિક અને નિત્ય છે. આવું સન્મનુષ્ઠાકૃતિ રૂપ, શ્રી આચાર્યજીનું સ્વરૂપ છે.

આપના અલૌકિક દેહરૂપને સમજવા માટે આપના ચરિત્ર સર્વ કથનમાં સ્પષ્ટ વર્ણન છે. ગંગાસાગર સંગમ ઉપર ભગવાને શ્રીઆચાર્યજીને દેહત્યાગ કરી નિજધામમાં પધારવા પહેલી આજ્ઞા કરી જે આપે માની નહિ. ભગવદ્ આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરવી એ શ્રીઆચાર્યજી માટે સર્વથા અસંભવ છે. છતાં લૌકિક કાર્યરૂપ દેહનો ત્યાગ બની શકે - કારણરૂપ અલૌકિક દેહનો ત્યાગ સંભવી ન શકે. પરંતુ સ્વામીની આજ્ઞાના પાલનાર્થે અત્રેનું કાર્ય સંપન્ન કરી દેહત્યાગનું અનુકરણ કર્યું -

સેવકસ્ય તુ ધર્મોઽયં સ્વામી સ્વસ્ય કરિષ્યાતિ ।

આજ્ઞાં પૂર્વ તુ યા જાતા ગંગાસાગરસંગમે ॥૧॥

યાઽપિ પશ્ચાન્મધુવને જ કૃતં તદ્વયં મયા ।

દેહદેશપરિત્યાગતૃતિયો લોકગોવરઃ ॥૬॥

(અન્તઃકરણપ્રબોધ)

આત્રણેય નામો વૈશ્વાનર, વલ્લભાખ્યઃ અને સદ્રૂપની પરસ્પર સંગતિ છે. આ નામો આપનું સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે. વૈશ્વાનરથી ચિત્ સ્વરૂપ - વલ્લભાખ્યઃ શ્રી આનંદ સ્વરૂપ-અને સદ્રૂપ તો સત્ સ્વરૂપ છે જ.

આ નામ “જ્ઞાન-ધર્મ” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ગંગાસાગર ઉપર સ્વધામ પધારવા માટેની પ્રથમ ભગવદ્ આજ્ઞા.

નામ-સંગતિ

સન્મનુષ્ઠાકૃતિ ધારણ કરી આપ કોનું હિત કરો છ ? ન સમજાવવા ‘હિતકૃત્ સતાં’ નામનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે.

હિતકૃત્ સતાં

શ્રીઆચાર્યજી સત્ પુરુષોનું હિત કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

સત્ પુરુષ તે કહેવાય જે ઈશ્વર અને ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખી ભગવાનના શરણમાં રહે. આવા સર્વ સત્પુરુષોનું આપશ્રી હિત કરે છે.

એક વખત મથુરામાં સુલતાનના યવન અધિકારીઓએ વિશ્વાન્તઘાટ ઉપર એક એવું ચંત્ર બાંધ્યું હતું કે યમુનાસ્નાન કરવા જતાં તે ચંત્ર નીચેથી જે કોઈ જાય તેની ચોટલી ઉખડી જાય અને દાઢી ઉગે. આવા દુષ્કૃત્યથી ધર્મપ્રિય જનતામાં અત્યંત ક્ષોભ થયો, અને આવા ધર્મવિઘાતક કાર્યથી યમુનાસ્નાન બંધ થયું. આવા કટોકટીના સમયે શ્રીઆચાર્યજી સેવકો સહિત મથુરાજી પધાર્યા અને વિશ્વાન્ત ઉપર યમુનાસ્નાન કર્યું. મ્લેચ્છોના આ ચંત્ર નીચેથી પસાર થવા છતાં આ ચંત્ર આપશ્રીને કોઈ જાતની અસર કરી શક્યું નહિ. આ ચમત્કાર જોઈ ધાર્મિક સમુદાયને આશ્ચર્ય અને હર્ષ થયો. તત્કાલિન નિમ્બાર્ક કેશવાચાર્યે વિશ્વાન્ત પરના ચંત્ર સંબંધી શ્રીઆચાર્યજી સાથે ચર્ચા કરી અને તે દૂર કરવા આપશ્રીને વિનંતી કરી. શ્રીઆચાર્યજીએ સુલતાનની રાજધાની યોગિનીપુર (જોનપુર) ના દરવાજે લગાડવા એક ચંત્ર લઈને વાસુદેવદાસ છકડાને મોકલ્યા. શ્રીઆચાર્યજીના આ ચંત્રનો એવો પ્રભાવ હતો કે જે કોઈ આ ચંત્ર નીચે ચઈને જાય તેની દાઢી ઉખડી માથે ચોટલી થઈ ચોંટે આ પ્રભાવશાળી ચંત્રના પ્રતાપે સુલતાને વિશ્વાન્ત ઘાટ ઉપરનું ચંત્ર દૂર કર્યું.

જગન્નાથજી પાસે પિપરી ગામના માધવદાસની પીરમાં આસક્તિ હતી. માધવદાસ સત્ પુરુષ હોવાથી તેનું હિત કરવા આપશ્રી માધવદાસને ઘેર પધાર્યા. ભૂતના રૂપમાં આવી બધું ખાઈ જતાં પીરને ભ્રષ્ટ્ર કરી માધવદાસને શરણે લીધા.

શ્રીયો હિ પરમકાષ્ટા સેવકાસ્તાદશા યદિ આપશ્રી સદ્ગુણ હોવાથી આપના સેવકોને પણ અલૌકિક સામર્થ્યનું દાન આપી તાદ્દશ કરેછે, પ્રભુદાસ જલોટાએ અહિરિણીને મૂકિત આપી, ગઘાદરદાસે માધવદાસને ભક્તિ આપી. બુલામિશ્રે લાહોરના શ્રીમંત ક્ષત્રિયની રૂતુધર્મ વટાવી ગયેલ સ્ત્રીને પુત્રદાન કર્યું. માધવભટ્ટ કાશ્મીરીએ તે ગામના ધનિકના મૃતપુત્રને સજીવન કર્યો. આદિ ચરિત્રોથી પ્રત્યક્ષ થાય છે. આ રીતે પોતાના સેવકો દ્વારા પણ અન્યનું હિત કરે છે. આપશ્રી સત્ પુરુષોનું આ પ્રમાણે અનેક રીતે હિત કરવાવાળા છે.

આ નામ “વૈરાગ્ય-ધર્મ” - સૂચક છે .

ચિત્ર-પરિચય

વિશ્વાન્ત પર કાજી નું યવન ચંત્ર છે તેના વિરોધમાં જોનપુરના રાજ્ય દ્વાર ઉપર શ્રીઆચાર્યજીનું ચમત્કારિક ચંત્ર બાંધેલું છે.

નામ-સંગતિ

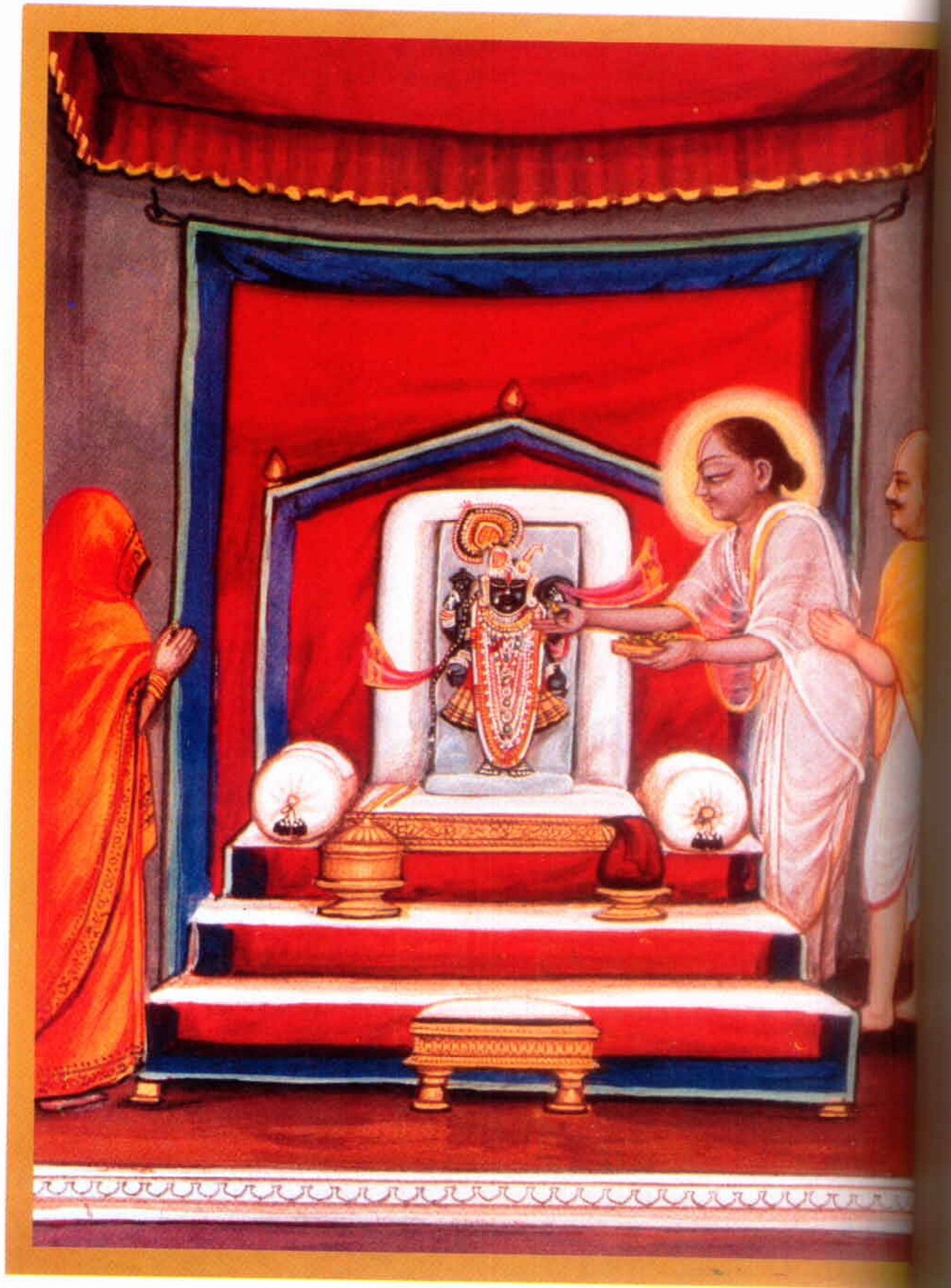
આ રીતનું હિત કરવાથી સ્વકીય ભક્તોને ભક્તિનું જ્ઞાન આપવા “જનશિક્ષાકૃતે કૃષ્ણભક્તિકૃત્” નામ નિરૂપણ કરે છે.

श्री सर्वोत्तम

सतां हितकृते नमः

॥ २४ ॥

जनशिक्षाकृते कृष्णभक्तिकृते नमः

“જનશિક્ષાકૃતે કૃષ્ણભક્તિકૃત્”

શ્રીઆચાર્યજી સ્વયં શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ કરી તે દ્વારા જીવોને શિક્ષા આપવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

આપે સેવા કરી શિખવે શ્રી હરિભક્તિ પક્ષ વૈભવ સુદૃઢ કીધો (વલ્લભાખ્યાન)

સ્વકીય જનોને ભક્તિના સાધનો બતાવવા માટે શ્રી આચાર્યજી સ્વયં ભક્તિનું આધિદૈવિક સ્વરૂપ હોવા છતાં સાધનોનું આચરણ કરે છે, કારણકે ભક્તિ વિના જીવોનું સ્થાયી હિત બની ન શકે, અને તેથી જે રીતે ભક્તિ દૃઢ થાય તેવી શિક્ષા આપે છે. પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તોને વ્રજસીમન્તિનિઓની સ્નેહમયી ભક્તિ સરળતાથી પ્રાપ્ત બને એટલા માટે ભોગ-રાગ શૃંગાર યુક્ત ભક્તિમાર્ગીય સેવાક્રમના સાધનો આપ કરો છો, અને તે દ્વારા નિજજનોને શીખવાડે છે.

દામોદરદાસ સંભલવાલાને કનોજમાં તેમને ઘેર રહી આપશ્રીએ શ્રી દારકાધીશની સેવા સ્વયં કરી સેવાની રીત શીખવાડી, અને ભોગ-રાગ શૃંગારની રીત સમજાવી. સંપ્રદાયમાં રાજવૈભવયુક્ત સેવાનો પ્રારંભ આપશ્રીએ દામોદરદાસ સંભલવાળાને ત્યાંથી કર્યો હતો.

આ નામ “ધર્મી-સ્વરૂપ” છે .

ચિત્ર-પરિચય

શ્રી આચાર્યજી દામોદરદાસ સંભલવાળાને ઘેર સર્વપ્રથમ રાજવૈભવવાળી સેવામાં શ્રીદારકાધીશને આપશ્રી બીડા આરોગાવી રહ્યા છે.

નામ-સંગતિ

આવા પ્રકારની કૃષ્ણભક્તિથી શ્રી આચાર્યજી જે ફળ આપે છે તે “નિખિલેષ્ટદઃ” નામથી જણાવેલ છે.

“નિખિલેષ્ટદઃ”

સંપૂર્ણ ઈષ્ટને આપવવાળા શ્રીઆચાર્યજી છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

પ્રત્યેક સેવકને શરણે લીધા બાદ સેવા દ્વારા લૌકિક-અલૌકિક ભગવદ્ સંબંધી નાનામાં નાની પ્રાપ્તિથી આરંભી સદેહે નિત્યલીલા પ્રાપ્તિ પર્યંતનું નિખિલ ઈષ્ટ શ્રી આચાર્યજી દાન કરે છે.

શ્રી આચાર્યજીએ દામોદરદાસ સંભલવાળાની દાસીને શ્રી યમુનાજીમાં પધરાવી સદેહે નિત્ય લીલામાં પ્રવેશ કરાવ્યો.

આ નામ “ઐશ્વર્ય-ધર્મ” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

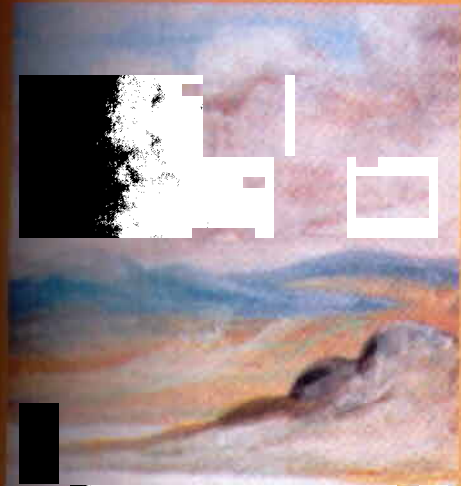
દામોદરદાસ સંભલવાળાના આ લોકત્યાગ બાદ શ્રી ઠાકોરજી અને સર્વ સેવા સંપત્તિ શ્રી આચાર્યજીને ભેટ તથા દાસીને શ્રીયમુનાજીમાં પધરાવી સદેહે નિત્યલીલા પ્રાપ્તિ.

નામ-સંગતિ

આ પ્રકારનું આધિદેવિક નિખિલ ઈષ્ટ આપવાનું સામર્થ્ય ‘સર્વલક્ષણસમ્પન્ન’ નામથી જણાવે છે.

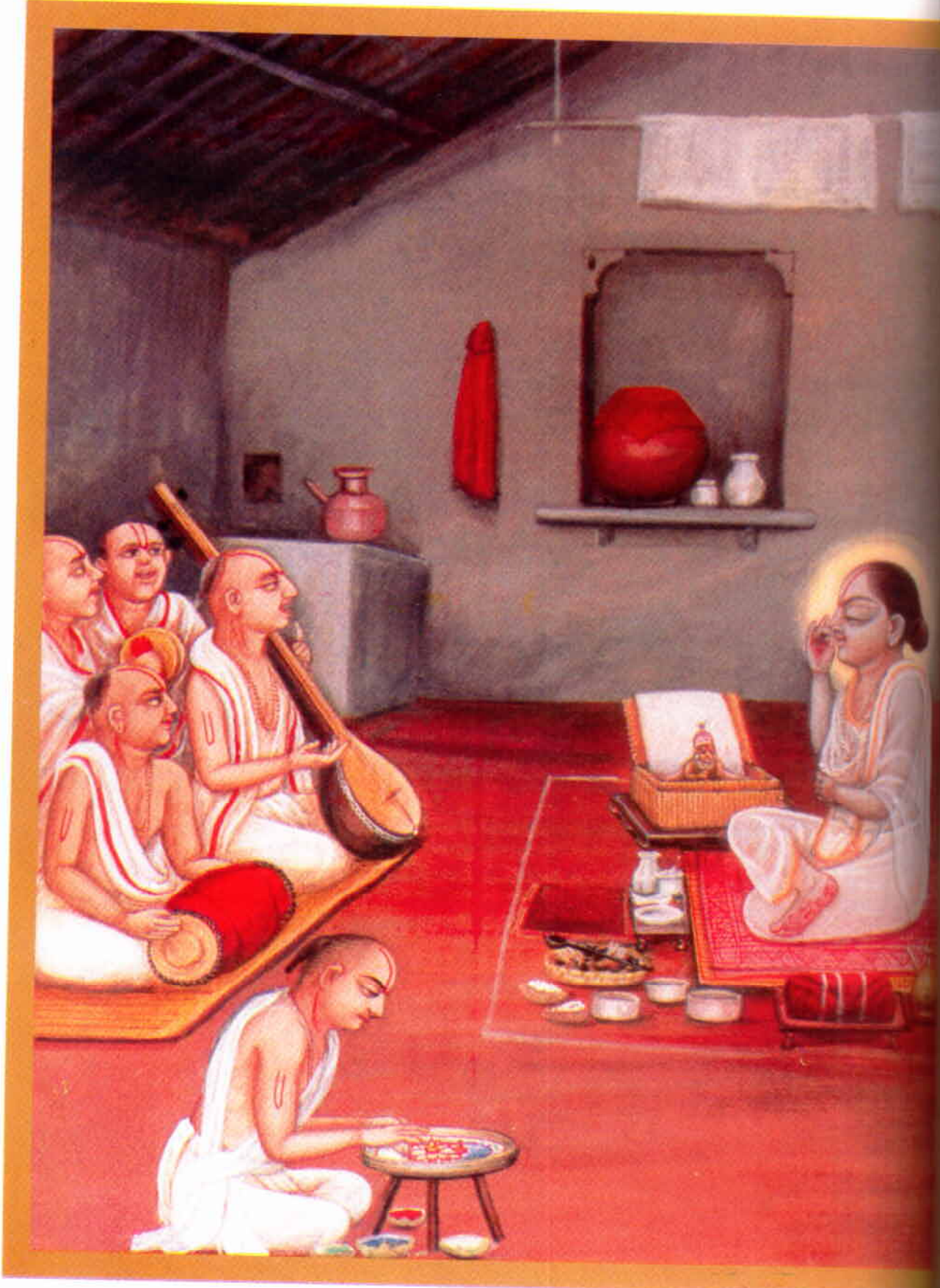

श्री सर्वोत्तम

निखिलेष्टदाय नमः

॥ २६ ॥

સર્વલક્ષણસમ્પન્નાય નમઃ

અર્ચ-ચરિત્ર-સં

સમસ્ત

કેટલાક નામો અ

વજ્રાશોકા આરિ

આદિ નામો આ

'નિબંધ

મર્મનું જ્ઞાન અને

શ્રી આ

મનાવવાની આરિ

સેવા પ્રકારથી તે

બાલકૃષ્ણજી, શ્રી

આપનું

સુબોધિની-નિબંધ

એટલે પુરુષરૂપ, ર

સિદ્ધ કરાવે તેવું

સાહિત્ય

"સર્વ લ

હોવાથી પલનાત

સમદાસ

આ નામ

ચિત્ર-પરિચય

શ્રી બાલ

રક્ષા છે.

નામ-સંગતિ

શ્રી આચ

સાર્વકતા ન થાય

સર્વલક્ષણસમ્પન્ન:

શ્રી આચાર્યજી દ્રશ્યમાન સમસ્ત ગુણોથી પૂરિત છે.

ગતિ

ત ઈષ્ટ આપવાનું સામર્થ્ય હરિ-ગુરૂ અને ભક્ત એ ત્રણેયમાં હોય છે. સર્વોત્તમ સ્તોત્રમાં આપશ્રીના ૧૦૮ નામોમાં આપના હરિરૂપ લક્ષણ, કેટલાક નામો ગુરૂરૂપ લક્ષણ, અને કેટલાક નામો ભક્તરૂપ લક્ષણનું નિરૂપણ કરે છે. વિશ્વકિત્તિદઃ આદિ નામો આપનું હરિરૂપ દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મા શ્રીભાગવતગૂઢાર્થપ્રકાશન પરાયણ: અને શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનદોઃગુરુઃ આપનું ગુરૂરૂપ, જનશિક્ષાકૃતે કૃષ્ણભક્તિકૃત્ આદિ નામો આપશ્રીના ભક્તરૂપ લક્ષણના નામો છે. 'ધર્મ' માં ગુરૂના ૪ મુખ્ય લક્ષણોનું વર્ણન છે. ૧. કૃષ્ણની સેવામાં પરાયણતા, ૨. દંભાદિનો ત્યાગ, ૩. શ્રી ભાગવતના અને ૪. પુરૂષરૂપ નરપણું.

કૃષ્ણસેવા પરં વીક્ષ્ય દંભાદિ રહિતં નરમ્ ।

શ્રીભાગવતતત્ત્વજ્ઞં ભજેત્જિજ્ઞાસુરાદરાત્ (સર્વ નિર્ણય ૨૨૭)

આચાર્યજીએ આધિદૈવિક, આધ્યાત્મિક અને આધિભૌતિક ત્રણેયરૂપમાં સેવા પ્રગટ કરી છે. શ્રી સ્વામિનીજીના માન આધિદૈવિક સેવા રાધાકુંડના ચરિત્રોથી, આધ્યાત્મિક સેવા ગ્રન્થોના નિર્માણથી અને ગિરિરાજજી ઉપર શ્રીનાથજીના તેમજ આપશ્રીના અડેલ નિવાસમાં શ્રી નવનીતપ્રિયાજી, શ્રી મુકુન્દરાયજી, શ્રી મદનમોહનજી, શ્રી દારકાનાથજી, શ્રી શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી, શ્રી ગોકુલનાથજી પોતે જાતે સેવા કરી આધિભૌતિક સેવા પ્રગટ કરી છે.

અર્થ તસ્ય વિવેકવિતું ન હિ વિશ્વવૈશ્વાનરાદ્વાવપતે ।

રત્ન્યસ્તત્ર વિધાય માનુષતનું માં ત્યાસવચ્છ્રીપતિઃ ॥

દત્ત્વાડડજ્ઞાં વ કૃપાવલોકનપટુર્યસ્માદતોડહં મુદા ।

ગૂઢાર્થ પ્રકટીકરોમિ બહુદા ત્યાસસ્ય વિષ્ણોઃ પ્રિયમ્ ॥ (સુબો. પ્ર. સ્કંધ કારિકા)

નું વૈશ્વાનરરૂપ અને દાસરૂપ હોવાનું આપનાજ સ્પષ્ટ કથનથી જણાય છે. જે વડે આપનું દંભરહિતપણું સ્પષ્ટ જ છે. શ્રી અંધ-પુરૂષોત્તમસહસ્ત્રનામ ત્રિવિધનામાવલિ આદિ ગ્રન્થોની રચના આપશ્રીના ભાગવત તત્ત્વજ્ઞતાનું બોધક છે. નરરૂપ, અર્થાત્ પોતે ભક્તિ પુરૂષાર્થ સાધે એટલું જ નહિ, પરંતુ તેની સાથે નિજ શરણાગત જીવોને પણ ભક્તિ પુરૂષાર્થ હોવાનું આપશ્રીનું સ્વરૂપ પ્રગટ છે.

ત્ય-સંગીત અને કળા ત્રણેય આપશ્રીમાં વિદ્યમાન છે. અને તેનો ઉપયોગ આપે સેવામાં કર્યો છે. અથવા :-

લક્ષણ સમ્પન્ન: "લક્ષ્મ એટલે ચિન્હ જ આનંદ, આપશ્રીમાં નિત્યલીલા સ્થિત સર્વ સામગ્રીનાં ચિન્હો પ્રગટ દ્રશ્યમાન આલંદાસજી કહે છે :

વિવિધ રસરાસ વૃંદાવન તાદૃશં, વલ્લભ ઉર પ્રેમ દેશ વીક્ષ્યમ્

તડિત ઘનઘુતિ સદ્શ દિજાવિવ, ઉપસ્થિત શ્યામ રૂપાકૃતિ અંગનિરીક્ષ્યમ્

દાસજી પણ ગાય છે કે વલ્લભબરનો કહા બડાઈ જાક રોમ રોમ પ્રતિ કોટિ ગોવર્ધન રાઈ

નામ 'વીર્ય-ધર્મ' સૂચક છે.

આલંદાસજીની સ્વરૂપ સેવા, જપ પાઠ સાહિત્ય સંગીતકલા આ તમામમાં શ્રી આચાર્યજી પારંગત હોવાના દર્શન થઈ

આચાર્યજી સર્વલક્ષણસમ્પન્ન હોવા છતાં ભગવદ્ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન આપે તો સેવકોને આપેલી નિખિલ ઈષ્ટ સિદ્ધિની યાચ તેવી શંકા દૂર કરવા માટે શ્રી કૃષ્ણજ્ઞાનદઃ નામનો પ્રકાશ કરે છે.